

הפסק באמצע ברכת המזון

הגמרא מדברת על ארבע ברכות הקיימות ב'ברכת המזון', בסידורים שלנו מוסיפים לאחריהם עוד כמה בקשות המתחילות ב'הרחמן'. מקור המנהג להוסיף אלו מביא הטור בשם אביו רבי יחיאל:

טור אורח חיים סימן קפט סעיף ב:

כתב אחי הרב רבי יחיאל ז"ל, נהגו להאריך בברכת הטוב והמטיב הרחמן בכמה גווני, ולא ידעתי מאין בא זה להרבות בבקשה בין ברכת המזון לברכת בורא פרי הגפן... ונראה לי, שאין בזה משום הפסק.

ב. הפסק בין האכילה לברכת המזון

משנה ברכות פרק ח משנה ז:

עד אימתי הוא מברך (ברכת המזון) עד כדי שיתעכל המזון שבמעיו.

הגמרא מבארת מהו 'עד כדי שיתעכל המזון שבמעיו':

תלמוד בבלי ברכות דף נג עמוד ב:

עד אימתי הוא וכו'. כמה שיעור עכול? אמר רבי יוחנן: כל זמן שאינו רעב.

וכן פסק בשולחן ערוך:

שולחן ערוך אורח חיים סימן קפד סעיף ה:

עד אימתי יכול לברך, עד שיתעכל המזון שבמעיו; וכמה שיעורו, כל זמן שאינו רעב מחמת אותה אכילה, ומשעה שהתחיל להיות רעב, אף על פי שלא נתעכל עדיין לגמרי, כנתעכל לגמרי דיינין ליה.

בספר ילקוט יוסף מחדד, שדברי השולחן ערוך אמורים כשאכל כדי שביעה, אך אם אכל אכילה מועטת - לאחר 72 דקות מהאכילה לא יברך אף שחש שובע:

ילקוט יוסף נטילת ידים וברכות סימן קפד הלכה יג ושם בהערה:

עד אימתי יכול לברך ברכת המזון... ואם אכל ושבע, הוא כל זמן שעדיין הוא שבע מאכילתו. ואם אכל כזית, פחות מכדי שביעה (אכל מעט וחפץ לאכול עוד אך לא אכל עוד, כגון שלא היה לו יותר מזה)... אם עבר 72 דקות לא יברך.

❖ לדעתך, מדוע לאחר שעבר זמן של 'עד כדי שיתעכל המזון

שבמעיו' אינו מברך 'ברכת המזון'?

❖ לפי המתבאר, כיצד יהיה הדין בנידון שבשאלה, אם עברו

מספר שעות עד סיום הפעילות?

ג. הפסק באמצע ברכת המזון

הפוסקים דנו במקרה שלא עברו זמנים הנ"ל, שדינו שיברך 'ברכת המזון', האם ממשיך ממקום שפסק או שחוזר לתחילת ברכת המזון.

א. המטרות לשמן מותר להפסיק בברכת המזון

שולחן ערוך אורח חיים סימן קפג סעיף ח:

לענין לשאול בברכת המזון מפני היראה או מפני הכבוד, יש מי שאומר שדינה כתפילה.

כף החיים על השולחן ערוך ס"ק מד:

שדינה כתפילה - שאין מפסיקין בה אלא מפני חשש סכנה... ולא כקריאת שמע וברכותיה שהקלו בהן מפני היראה והכבוד.

הקדמה:

התורה מצווה לברך 'ברכת המזון' אחר שאכלנו ושבענו, להודות לה' על הטוב שהוא משפיע עלינו.

זאת, כדי לחקוק בתודעתנו, שה' משגיח על כל המתרחש בעולם בכלל ובפרט, ונותן לנו את כל מחסורנו.

שאלה: חיילים שנמצאים בשטחי כינוס סמוך לרצועת עזה, אכלו ארוחת צהריים. בעת שבירכו 'ברכת המזון', התקבלה התרעה מיידית על חשש לחדירה מכיוון הגדר. החיילים הפסיקו לברך ורצו לחתור למגע. האירוע הסתיים בלכידת המחבל.

האם ימשיכו לברך 'ברכת המזון' מהמקום בו עצרו או שמא הפסידו את הברכה?

א. מקור הדין

דברים פרק ח פסוק י':

וְאָכַלְתָּ וּשְׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ עַל־הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן־לְךָ;

הגמרא בברכות לומדת מפסוק זה שחיוב 'ברכת המזון' הוא מן התורה:

תלמוד בבלי ברכות דף מח עמוד ב:

תנו רבנן: מנין לברכת המזון מן התורה? שנאמר: 'ואכלת ושבעת וברכת...' רבי אומר: 'ואכלת ושבעת וברכת' - זו ברכת הזן... 'על הארץ' - זו ברכת הארץ, 'הטובה' - זו בונה ירושלים... הטוב והמטיב - ביבנה תקנוה.

אולם, הגמרא מביאה ממרא נוספת, וממנה נראה לכאורה שחיוב 'ברכת המזון' מדרבנן בלבד:

תלמוד בבלי ברכות דף מח עמוד ב:

אמר רב נחמן: משה תקן לישראל ברכת הזן בשעה שירד להם מן יהושע תקן להם ברכת הארץ כיון שנכנסו לארץ, דוד ושלמה תקנו בונה ירושלים. דוד תקן על ישראל עמר ועל ירושלים עירך, ושלמה תקן על הבית הגדול והקדוש, הטוב והמטיב ביבנה תקנוה כנגד הרוגי ביתר. דאמר רב מתנא: אותו היום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה תקנו ביבנה הטוב והמטיב, הטוב - שלא הסריחו, והמטיב - שניתנו לקבורה.

❖ כיצד לדעתך ניתן ליישב את סתירת הסוגיות?

הרשב"א מיישב את הסתירה בין הסוגיות:

חידושי הרשב"א על הגמרא:

ויש לומר, דמטבען הוא שטבעו להן (משה, יהושע, דוד ושלמה קבעו את נוסח הברכות של ברכת המזון), דאי מדאורייתא אם רצה לאומרה באי זה מטבע שירצה אומרה, ואתו משה ויהושע ודוד ושלמה ותקנו להן מטבע לכל אחת ואחת בזמנה... ובדאי דקודם כיבוש הארץ ובנין ירושלים לא היו אומרים כמטבע שאמרו לאחר כיבוש ובנין, וכמו שאין אנו אומרים כאותו מטבע שתקנו דוד ושלמה, שאנו מבקשים להחזיר המלכות ולבנות הבית והם היו מבקשין להעמיד המלכות ולהעמיד הבית ולהמשיך שלות הארץ.

ב. דיבור באמצע ברכת המזון

שולחן ערוך אורח חיים סימן קפג סעיף ו:

משנתנו לו כוס לברך לא ישיח המברך... ואם עברו ושחו בין ברכה לברכה... הגה: אפילו אם שח המברך עצמו (יצא, ואפילו דיבר המברך באמצע הברכה יצא בדיעבד, כיוון שאינו מדלג משהו מנוסח הברכה)

המשנה ברורה מעיר על דברי השולחן ערוך:

משנה ברורה על שולחן ערוך ס"ק כה:

אפילו - ... ודע, דמגן אברהם מצדד דכל זה הוא דוקא בשיחה בשוגג, אבל במזיד אפילו בשיחה מועטת ואפילו בין ברכה לברכה - חוזר לראש ברכת המזון... אמנם... הכרענו לעיל בסימן ס"ה במשנה ברורה דבדיעבד אין לחזור אפילו כששח במזיד... אך לכתחלה יש לזיזר בזה הרבה.

❖ **מה הדין כשדיבר בשוגג ומה הדין כשדיבר במזיד באמצע 'ברכת המזון', לדעת המגן אברהם ולדעת המשנה ברורה?**

ג. שהיה באמצע ברכת המזון

המשך המשנה ברורה הנ"ל:

ואם היה בין ברכה לברכה לברכה שיהיו מרובה, שהיה יכול באותו הזמן לגמור כל ברכת המזון מראש ועד סוף, אפילו אם לא שח כלל בינתים, יש אומרים (מגן אברהם) דצריך לחזור לראש ברכת המזון, ודוקא אם השיחוי היה מחמת אונס שהיה צריך לנקבו או שהיה המקום אינו נקי... ועיין בביאור הלכה שכתבנו, דאין דין זה ברור למעשה דיחזור בשביל שהיה בין ברכה לברכה אך אם שיהיו כזה היה באמצע ברכה צריך לחזור ורק לראש הברכה (אותה ברכה שהשתהה בה ולא לתחילת ברכת המזון).

❖ **מה הדין כששהה בברכת המזון זמן מרובה שהיה יכול לגמור בו את כל ברכת המזון - כששהה באמצע הברכה וכששהה בין ברכה לברכה?**

❖ **נסה לבאר, מדוע לדעת המגן אברהם אם שהה מחמת שהיה אנוס, חוזר לתחילת ברכת המזון, הרי לכאורה דווקא באונס היה מקום להקל שימשיך ממקום שפסק?**

ד. ברכת המזון בהליכה

רמב"ם הלכות ברכות פרק ד הלכה א:

כל המברך ברכת המזון... אכל כשהוא מהלך יושב במקום שפסק ויברך, אכל כשהוא עומד יושב במקומו ויברך... אם בירך כשהוא עומד או כשהוא מהלך יצא ידי חובתו, ולכתחלה לא יברך ברכת המזון... אלא כשהוא יושב.

❖ **לדעתך, בנידון השאלה בתחילת הדף, האם עדיף שימתינו ויברכו בישיבה כשיחזרו מהפעילות או שעדיף שיברך בהליכה?**

ה. יצא ממקומו קודם ברכת המזון

המשנה מביאה מחלוקת בין בית שמאי ובית הלל, בדינו של מי שאכל ושכח לברך 'ברכת המזון' ויצא מהמקום שבו אכל, האם חוזר למקומו כדי לברך:

משנה ברכות פרק ח משנה ז:

מי שאכל ושכח ולא ברך: בית שמאי אומרים יחזור למקומו ויברך, ובית הלל אומרים יברך במקום שנזכר.

הגמרא מבארת שהמחלוקת היא דווקא בשכח:

תלמוד בבלי ברכות דף נג עמוד ב:

מי שאכל וכו'. אמר רב זביד ואיתימא רב דימי בר אבא: מחלוקת בשכח, אבל במזיד - דברי הכל יחזור למקומו ויברך.

הכרעת השולחן ערוך:

שולחן ערוך אורח חיים סימן קפד סעיף א:

מי שאכל במקום אחד, צריך לברך קודם שיעקור ממקומו. ואם יצא ממקומו ולא בירך, אם היה במזיד, יחזור למקומו ויברך (אלא אם עד שיחזור יעבור זמן ברכת המזון); ואם בירך במקום שנזכר, יצא (אע"פ שידע שצריך לחזור למקום שאכל והתעצל)... ואם היה בשוגג, להרמב"ם יברך במקום שנזכר, ולהרב רבנו יונה והרא"ש גם הוא יחזור למקומו ויברך.

משנה ברורה על השולחן ערוך ס"ק ז:

יחזור למקומו ויברך - וכתבו האחרונים דכן נכון לנהוג למעשה (כדעת רבנו יונה והרא"ש), אם לא שהוא שעת הדחק, דאז יוכל לסמוך אסברא ראשונה (דעת הרמב"ם, שיברך במקום שנזכר).

ו. הלכה למעשה

א. מי שאכל ושבע יכול לברך 'ברכת המזון' כל זמן שאינו רעב מחמת אותה אכילה. אמנם אם אכל ולא שבע, מברך כל זמן שלא עברו 72 דקות מסוף האכילה.

ב. לכתחילה אין להפסיק בדיבור או בשהייה באמצע 'ברכת המזון'. ג. הנאלץ לדבר או להשתהות באמצע 'ברכת המזון', ישתדל לסיים תחילה עד 'אל יחסרנו' (לנוסח האשכנזים) או עד 'ורוח והצלח וכל טוב' (לנוסח עדות המזרח), או לכל הפחות עד 'בונה ירושלים'. אם אין בידו לסיים, יכוון להפסיק בין ברכה לברכה.

ד. חייל שדיבר או השתהה באמצע הברכה עד שעבר זמן 'ברכת המזון' (כמצויין בהלכה א'), אינו ממשיך את הברכה.

ה. חייל שהפסיק בדיבור באמצע 'ברכת המזון', אפילו דיבר במזיד, ממשיך לברך ממקום שפסק. אולם, אם הפסיק שיהיו מרובה (בדיבור או בשתיקה) כשיעור אמירת כל 'ברכת המזון' (ולא עבר זמן הברכה), אם היה בין ברכה לברכה, ממשיך ממקום שפסק, ואם היה באמצע הברכה, חוזר לראש אותה ברכה.

ו. חייל שנאלץ להפסיק באמצע 'ברכת המזון' ואינו יודע מתי יוכל להמשיך בברכה, עדיף שימשיך לברך בהליכה.

ז. חייל שהלך למקום אחר באמצע 'ברכת המזון': אם הלך במזיד - יחזור למקום שאכל ויברך (אלא אם כן יעבור זמן 'ברכת המזון' עד שיחזור). אמנם אם בירך במקום שהלך, יצא ידי חובתו. אם הלך בשוגג - עדיף שיחזור למקום שאכל ויברך. אמנם בשעת הדחק, יברך במקום שהלך אליו.

והגית בו'

דפי מקורות בהלכה צבאית ללימוד עצמי לחיילי צה"ל
יוצא לאור ע"י הרבנות הצבאית הראשית - ענף ההלכה - בית המדרש להלכה צבאית
מערכת: סא"ל הרב ישי איתן רע"ן הלכה, רס"ן הרב דב ברקוביץ רמ"ד הלכה,
סרן הרב דודי גרינפלד קמ"ד כתיבה, אע"צ הרב חנניה שפרן
כתיבה ועריכה: ט' ר' יצחק ענתבי
הקו הפתוח: 052-9414414. נשמח לשאלות ולתגובות: bmlhalacha@gmail.com

